

9. Национальная инновационная система США: история формирования, политическая практика, стратегия развития (информационно-аналитические материалы). – Нижний Новгород, 2011.
10. Никонова Я. И. Сравнительный анализ государственной инновационной политики в США и Японии [Электронный ресурс] / Никонова Я. И. – Режим доступа : <http://hghltd.yandex.net/yandbtm?lang=ru&fmode=en>
11. Монсан П. Инновационная система Франции / П. Монсан // Инновационные тренды: периодический бюллетень Института общественного проектирования. – 2011. – № 11. – 33 с.
12. Анализ инновационной системы Франции / National agencz for techniligical development “NATD”. – 2013. – 63 с.
13. Имз Г. “Зеленые” инновации: мода или необходимость? / Г. Имз // Инновационные тренды: периодический бюллетень Института общественного проектирования. – 28 с.
14. Селезнев П. С. Стратегия опережающего развития и концепт инновационности в политике стран Запада / П. С. Селезнев // Гуманитарные науки. – 2012. – № 4. – С. 47–59.
15. Шостак Л. В. Інноваційні моделі розвитку країн світу / Л. В. Шостак // Проблеми економіки та управління : [збірник наукових праць] ; відпов. ред. Й. М. Петрович. – Львів : Львівська політехніка, 2010. – С. 328–332. – (Вісник / Національний університет “Львівська політехніка”. – № 684).
16. Global Competitiveness Report 2008–2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>

УДК 338.45

Д. В. Маляр, кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту ЗЕД
Академії митної служби України

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ РЕЙТИНГІВ ТА ІНДЕКСІВ

Систематизовано наявні рейтингові системи інноваційного розвитку країни, виявлено негативні гальмівні чинники інноваційних перетворень, здійснено міжнародні зіставлення інноваційного рівня країн.

Ключові слова: глобалізаційний інноваційний індекс; індекс глобальної конкурентоспроможності; індекс економіки знань; інноваційний розвиток.

In this article four rating systems of the estimation of innovative level of Ukraine – Globalization innovative index (GII), the global competitiveness index (GCI), the knowledge economy index (KEI) and index of Bloomberg Terminal are considered, that allowed to reveal its weak and strength sides.

Key words: globalization innovative index (GII); the global competitiveness index (GCI); the knowledge economy index (KEI); innovative development.

© Д. В. Маляр, 2014

Постановка проблеми. Забезпечення не тимчасового короткострокового економічного зростання, а стратегічних підвалин для його розгортання в довгострокових перспективах можливе лише за умов тотального впровадження в галузях національної економіки новітніх техніки і технологій, становлення інноваційної стратегії розвитку на рівні як усієї країни, так і окремих підприємств. Уже досить достеменно доведено, що лише інноваційний шлях просування з урахуванням досягнень сучасних НТП може привести економіку будь-якої держави до стабілізації та незворотності економічного прогресу, підвищення конкурентоспроможності та процвітання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням зародження економічної теорії інновацій присвячено наукові праці таких учених, як Р. Акофф, П. Друкер, Д. Кларк, Г. Менш, М. Портер, Й. Шумпетер, у яких проаналізовано роль інновацій у розвитку економіки й суспільства, формування концептуальних засад і методологічних принципів дослідження інноваційної діяльності.

Серед вітчизняних науковців сучасності вектори досліджень інноваційної сфери розподілилися так. Дослідженню методів оцінювання економічної ефективності інноваційної діяльності приділяли значну увагу О. Амоша, І. Булеєв, А. Турило, М. Чумаченко. На аналіз інвестиційних аспектів інноваційної діяльності, зокрема методик оцінки інвестицій, натрапляємо в працях С. Аптекаря, Т. Бєня, Г. Груби, В. Коблева, П. Микитюка, К. Салиги, Г. Савицької, В. Савчука. Стратегічні напрямки інноваційного розвитку країни розроблялися в працях В. Гейця, Г. Гейсера, А. Гальчинського, В. Гуніна, С. Ільєнкова, І. Крилова, С. Ілляшенко, І. Гуркова, В. Семиноженко, В. Соловійова. Проблема міжнародних зіставлень у галузі інновацій присвячено праці Л. Лігоненко [1], А. Князевич, Ю. Литвиненко, А. Кобченко.

Незважаючи на досить потужний науковий спадок у галузі інновацій, залишаються певні напрями досліджень, які неповно висвітлено або навіть за певними аспектами суперечать одне одному. Так, за різними методиками інноваційні тенденції в Україні де в чому відмінні, особливо з урахуванням різних чинників і підходів до обчислення кінцевих індексів інноваційного зростання.

Мета статті – систематизація знань щодо наявних рейтингових систем інноваційного розвитку країни, виявлення негативних гальмівних чинників інноваційних перетворень, здійснення міжнародних зіставлень.

Виклад основного матеріалу. Стан і тенденції інноваційного розвитку України найчіткіші та зрозуміліші з огляду на світові, міжнародні підходи до їх оцінки. У цьому сенсі найінформативніший Глобальний інноваційний індекс (ГІІ), що складається з 81 показника, об'єднаних у 7 розділів (інститути, людський капітал і дослідження, інфраструктура, розвиток внутрішнього ринку, розвиток технологій та економіки знань, результати креативної діяльності, розвиток бізнесу).

У першу десятку "Глобального індексу інновацій-2014" серед 143 країн з усіх регіонів світу потрапили Швейцарія, Великобританія, Швеція, Фінляндія, Нідерланди, США. Помітні досягнення пострадянських країн, зокрема Естонія зайняла 24-те місце, Латвія – 34-те, потім ідуть Молдавія – 43-те, Росія – 49-те і Білорусія – 58-ме, Україна посіла лише 63-тє місце.

Залежно від розміру ВВП на душу населення за оцінки впливу на нього інноваційних ринків аналітики виокремили три категорії країн: лідери, учні та нерозвинені країни. Згідно з такою класифікацією Україна потрапила до середини переліку країн-учнів, що свідчить одночасно про наявність уже певних досягнень і про необхідність їх подальшого накопичення та розвитку.

За останні 4 роки інноваційний розвиток країни за ГІІ залишається більш-менш стабільним: приріст індексу становить 3,7 %, а рейтинг піднявся лише на 3 позиції за умов відносної незмінності кількості країн – учасників ранжування: у 2011 р. – 125, у 2012 р. – 142, у 2013 р. – 143, у 2014 р. – 144 (рис. 1) [2].

Однак незаперечний той факт, що протягом останніх 4 років величина глобального індексу інновацій України досягла максимуму і дорівнює 36,3 бала. Це суттєво перевищує середнє значення індексу серед держав з рівнем доходу нижче середнього (29,5), але значно менше середньоєвропейського рівня (47,2) [3].

Водночас Україна потрапила до складу країн, так званих “нових новаторів”, показники яких принаймні на 10 % випереджають показники інших країн в їхній групі за рівнем доходу. Такими країнами з високим і середнім рівнями доходу визнано також Республіку Молдова, Китай, Монголію, В’єтнам, Індію, Йорданію, Вірменію, Сенегал, Малайзію, Таїланд, Грузію. Саме в межах цих країн спостерігається підвищення рівня інноваційної активності та віддачі від цього, що пояснюється розвитком нормативних засад інноваційної діяльності, наявністю кваліфікованої робочої сили та ефективнішої інноваційної інфраструктури, глибшою інтеграцією з глобальними кредитно-інвестиційними й товарними ринками, наявністю високорозвиненої ділової громади [4].

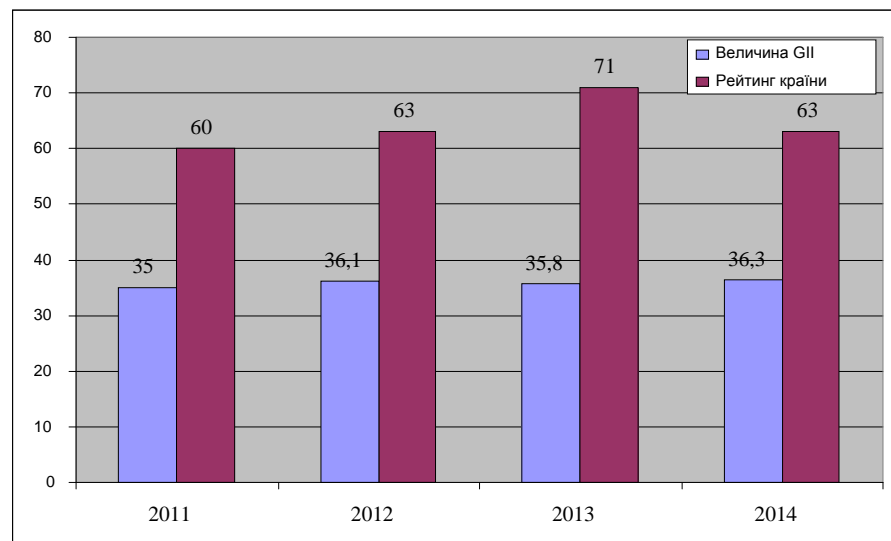

Рис. 1. Динаміка глобалізаційного інноваційного індексу GII протягом 2011–2014 рр.

Глобальний інноваційний індекс складається з 81 показника, які об’єднані в 7 розділів (інститути, людський капітал і дослідження, інфраструктура, розвиток внутрішнього ринку, розвиток технологій та економіки знань, результати креативної діяльності, розвиток бізнесу) (рис. 2).

Для міжнародних зіставлень вибір упав на Польщу (рейтинг – 45) як типову європейську країну, за своїм потенціалом та історією наближену до України (рейтинг – 63), на РФ як пострадянську країну (рейтинг – 49), на Швецію як одну з лідерів (рейтинг – 3).

Для України найбільша величина субіндексу “інститути” – 52,9, що лише на 3,5 бала нижче за показник РФ і в 1,4 раза нижче щодо Польщі, в 1,7 раза нижче щодо Швеції. Досить високий для України субіндекс “розвиток внутрішнього ринку” – 45,1, що на 2,6 бала більше за РФ і лише на 3,1 бала нижче від Польщі. Такі субіндекси, як “людський капітал”, “розвиток технологій” і “результати креативної діяльності”, можна оцінити як більш-менш задовільні для умов України, але субіндекси “інфраструктура” та “розвиток бізнесу” явно гальмують інноваційний розвиток країни. Зокрема, розвиненість інфраструктури України оцінено в 1,5 раза нижче за РФ, не говорячи вже про інші країни.

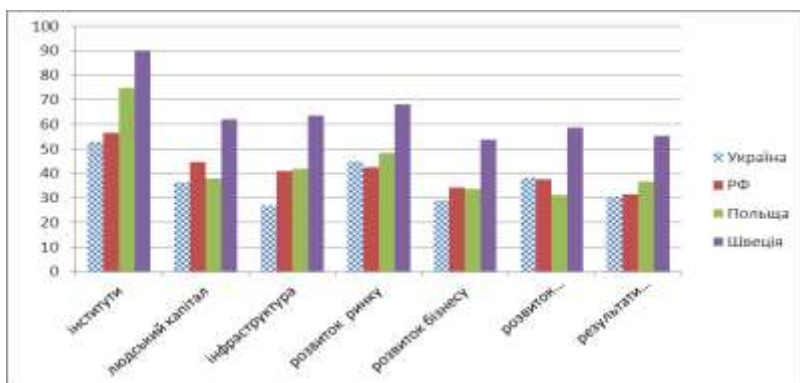

Рис. 2. Складові глобального індексу інновацій ГІІ станом на 2014 р. [5, 243, 247, 261, 272]

Субіндекси Швеції майже непорівнянні з українськими, оскільки перевищують їх у 1,5–2 рази, що цілком зрозуміло з огляду на відстань у рейтингу ГІІ між Швецією (3-тє місце) та Україною (63-тє місце).

Розглянути структуру кожного з 7 субіндексів ГІІ у принципі неможливо в межах однієї статті, тому зупинимося лише на одному з них, зокрема субіндексі “розвиток бізнесу”, який, у свою чергу, обчислюється з урахуванням 14 субіндексів нижчого порядку (рис. 3). Слід зауважити, що такі субіндекси, як видатки на власні наукові дослідження, спільні підприємства, сукупність патентів, поданих мінімум у 3 фірми, роялті та ліцензійні платежі, імпорт комунікаційних і комп’ютерних послуг, оцінювалися не за 100-бальною, а за 1-бальною шкалою (це пояснює, як за майже нульового субіндексу може бути високий рейтинг).

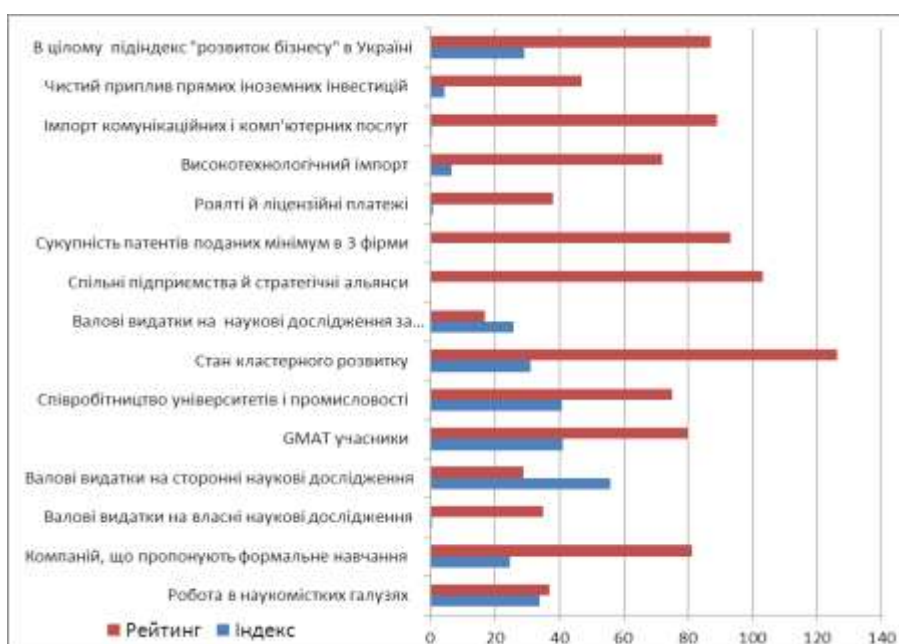

Рис. 3. Розвиток бізнесу в Україні в контексті (як складова) глобалізаційного інноваційного індексу ГІІ станом на 2014 р. [5, 272]

Наступний показник, що передбачає визначення інноваційного рівня розвитку, – це індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index – GCI), що обчислюється з урахуванням 113 змінних, які докладно відтворюють конкурентоспроможність країн світу. Дані змінні визначаються за результатами глобального опитування керівників компаній, а також із загальнодоступних джерел. Усі змінні поділено на 12 субіндексів, які зумовлюють національну конкурентоспроможність. Одним із таких субіндексів є інновації, які, у свою чергу, складаються з 7 показників (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка показників субіндексу “інновації” для України
у складі індексу конкурентоспроможності GCI протягом 2009–2013 рр. [6]**

Показник	2009–2010		2010–2011		2011–2012		2012–2013	
	Рейтинг зі 133 країн	Оцінка (1–7)	Рейтинг зі 139 країн	Оцінка (1–7)	Рейтинг зі 142 країн	Оцінка (1–7)	Рейтинг зі 144 країн	Оцінка (1–7)
Інновації:	62	3,21	63	3,11	74	3,11	71	3,16
1. Інноваційна спроможність	32	3,7	37	3,5	42	3,4	58	3,3
2. Якість науково-дослідних інститутів	56	3,9	68	3,6	72	3,6	64	3,7
3. Видатки компаній на дослідження й розвиток	68	3,0	69	3,0	75	3,0	104	2,7
4. Взаємозв'язки університетів з промисловістю у сфері досліджень і розвитку	64	3,5	72	3,5	70	3,6	69	3,6
5. Державні закупівлі новітніх технологій і продукції	85	3,3	112	3,1	112	3,1	97	3,2
6. Наявність учених та інженерів	50	4,4	53	4,3	51	4,3	25	4,8
7. Кількість патентів, отриманих у США (на 1 млн населення)	64	0,5	64	0,4	71	0,3	51	2,1

Загалом за рівнем інновацій рейтинг України знизився з 62-го місця у 2009–2010 рр. до 71-го у 2012–2013 рр., що пояснюється, з одного боку, зростанням кількості країн, котрі розглядаються за рейтингами (зі 133 країн до 144), з іншого – незначним скороченням самого індексу на 0,05 бала з 3,21 до 3,16.

З огляду на динаміку складових індексу “інновації” з 2009–2013 рр. можна зауважити, що значно погіршився рівень: інноваційної спроможності – на 0,4 бала; якість науково-дослідних інститутів – на 0,2 бала; видатки компаній на дослідження і розвиток – на 0,3 бала. Лише на 0,1 бала скоротилися субіндекси взаємозв'язків університетів з промисловістю у сфері досліджень та державні закупівлі новітніх технологій і продукції, тобто майже залишилися незмінними. Водночас спостерігається покращання субіндексів наявності вчених на 0,4 бала, інженерів та кількість патентів – на 1,6 бала.

За структурою індексу інновації станом на 2012–2013 рр. найгірше на нього впливає мізерність видатків українських компаній на дослідження й розвиток, що характеризується субіндексом в 2,7 бала (104-те місце в рейтингу). Майже такий же негативний вплив відбувається за рахунок недостатності державних закупівель новітніх технологій і продукції (97-ме

місце). Зазначені гальмівні фактори інноваційного розвитку країни певною мірою компенсують: наявність висококваліфікованих учених та інженерів (25-те місце в рейтингу); висока кількість патентів, що пояснюється наявністю зазначеного кваліфікованого потенціалу (51-ше місце); готовність підприємницьких структур упроваджувати нововведення та розвиватися (інноваційна спроможність – 58-ме місце).

Останнім часом усе більше досліджень провадиться у сфері економіки знань, що знайшло належне відображення й на рівні статистичних показників. Зокрема, запроваджено індекс економіки знань, що розраховується за методикою Всесвітнього банку і включає в себе 4 показники рівня інноваційної системи; освіти; інформаційно-комунікативних технологій; а також економічного та інституційного режиму. Індекс економіки знань дозволяє встановити залежність між обсягом ВВП і обсягом витрат на НДДКР, тим самим визначаючи рівень життя громадян, оскільки останні є першоджерелом інтелектуального капіталу. В табл. 2 подано величину індексу та його складових для України й інших країн.

За останніми дослідженнями спостерігаються позитивні зміни індексу економіки знань по Україні, його зростання з 2000 до 2012 рр. становило 0,08 бала, що вкрай не суттєво за 13-річний термін. У цей же період за результатами обчислення індексу знань по Україні взагалі відбулося скорочення на 0,18 бала. У цілому це пояснюється саме падінням субіндексу “інновації” на 0,59 бала, тобто на 9,3 %, а також невеликим зниженням підіндексу “освіти” на 0,21 бала.

Таблиця 2

Динаміка індексу економіки знань по Україні та світу протягом 1995–2012 рр. [7]

Регіон (країна)	Роки	Зведені індекси		Часткові індекси (субіндекси)			
		індекс економіки знань	індекс знань	економічний та інституційний режим	інновації	освіта	інформаційно-комунікаційні технології
Швеція	2012	9,43	9,38	9,58	9,74	8,92	9,49
Польща	2012	7,41	7,20	8,01	7,16	7,76	6,70
Болгарія	2012	6,80	6,61	7,35	6,94	6,25	6,66
Російська Федерація	2012	5,78	6,96	2,23	6,93	6,79	7,16
Білорусія	2012	5,59	6,62	2,50	5,70	7,37	6,79
Туреччина	2012	5,16	4,81	6,19	5,83	4,11	4,50
Україна	2012	5,73	6,33	3,95	5,76	8,26	4,96
	2000	5,65	6,51	3,08	6,35	8,47	4,71
	1995	5,96	6,93	3,05	6,10	8,35	6,32
Світ	2012	5,12	5,01	5,45	7,72	3,72	3,58
	2000	5,95	6,06	5,61	7,75	3,89	6,53
	1995	6,35	6,86	4,84	8,20	4,85	7,52

За рівнем розвитку інноваційної системи Україна стоїть приблизно на одному рівні з Білорусією, випереджаючи останню лише на 0,06 бала, відстаючи від Туреччини лише на 0,07 бала. Набагато попереду України йдуть Російська Федерація, Болгарія, Польща, показник інноваційності яких коливається біля позначки 7 балів, що, однак, нижче за загальносвітовий рівень інноваційності – 7,72 бала. Лідерські позиції як у Європі, так і у світі посідає Швеція – її рівень інновацій становить 9,74 з 10 можливих балів, тобто майже абсолютний і майже вдвічі (в 1,7 раза) перевищує український показник.

Цікаві також рейтинги, складені провідними компаніями світу, які саме створюють і продають різноманітні інформаційні продукти. Так, компанія Bloomberg є одним із двох провідних постачальників фінансової інформації для професійних учасників фінансових ринків, а за допомогою Bloomberg Terminal можна отримувати доступ до поточних та історичних цін практично на всіх світових біржах і багатьох позабіржових ринках тощо. За рейтингом Bloomberg зроблено вибірку 50 найбільш інноваційних країн світу, до складу якої ввійшла й Україна на 42-му місці, на 41-му опинилася Греція, на 43-му – Болгарія. Вже той факт, що Україна взагалі потрапила до 50 найінноваційніших країн є певною перемогою та гарним знаком.

Рейтинг складала, зважаючи на декілька чинників: зокрема за рівнем інтенсивності досліджень Україна отримала 37-ме місце, продуктивності праці – 69-те, концентрації високих технологій – 47-ме, кількістю вчених – 39-те, продуктивності промисловості – 34-те, рівнем освіти – 6-те, патентної активності – 17-те.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. За підсумками аналізу наявних рейтингових систем стає зрозуміло, що інноваційний розвиток в Україні відбувається напевне, але його темпи можуть бути кращими. Водночас Україна потрапила до складу країн, так званих “нових новаторів”, показники яких принаймні на 10 % випереджають показники інших країн в їхній групі за рівнем доходу, чим можна пишатися.

Найбільше гальмування інноваційного розвитку нині відбувається за рахунок нерозвиненості інфраструктури та бізнесу, мізерності видатків українських компаній на дослідження й розвиток, недостатності державних закупівель новітніх технологій і техніки. Чинниками, які сягають більш-менш нормального рівня і не тягнуть країну в інноваційні аутсайтери, є розвиток технологій, якість науково-дослідних інститутів, взаємозв'язки університетів з промисловістю у сфері досліджень. Справжніми перевагами країни, що дають можливість утримуватися на 63-му місці за ГІІ, є рівень розвитку внутрішнього ринку, розвиненість інститутів, наявність висококваліфікованих учених та інженерів і, відповідно, висока кількість патентів і/або результатів креативної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Логіненко Л. Оцінка інноваційності економіки України в міждержавних рейтингах / Л. Логіненко // Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 3. – С. 5–22.
2. Україна різко піднялася у світовому рейтингу розвитку інновацій [Електронний ресурс] // Газета “Сегодня” [сайт]. – Режим доступу : <http://ukr.segodnya.ua/science/ukraina-rezko-podnyalas-v-mirovom-reytinge-razvitiya-innovaciy-538351.html>
3. Україна 63-тя у рейтингу інновацій [Електронний ресурс] // Інформаційне агентство Galnet [сайт]. – Режим доступу : <http://galnet.org/newsticker/172696-ukrajina-63-u-rejtynhu-innovatsijukrajina-63-mistsi-u-hlobalnomu-rejtynhu-innovatsijukrajina-na-63-mistsi-sered-143-krajin-v-hlobalnomu-innovatsijnomu-indeksi>
4. Глобальный инновационный индекс 2014 г. [Электронный ресурс] // Всемирная организация интеллектуальной собственности [сайт]. – Режим доступа : http://www.wipo.int/pressroom/ru/articles/2014/article_0010.html
5. The Global Innovation Index 2014: the Human Factor in Innovation / ed. S. Dutta, INSEAD. – The Business School of The World, 2014. – 428 p.
6. Литвиненко Ю. Інноваційна діяльність в Україні в контексті глобального індексу конкурентоспроможності [Електронний ресурс] / Ю. Литвиненко, А. Кобченко. – Режим доступу : http://confcontact.com/2013_03_15/30_Litvinenko.htm
7. KEI и KI индексы [Электронный ресурс] // The world bank [сайт]. – Режим доступа : http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp